

gevat en helemaal niet geanalyseerd of geconcludeerd. De lezer moet dit zelf doen, en zal daar veel tijd voor moeten uittrekken. Zelfs een vermoedelijk niet zo moeilijk samen te stellen longitudinaal overzicht van aantallen en soorten ingeslotenen ontbreekt. Wie echter wil weten wat er zoal in die jaren in de kantine te koop was kan met dit boek uitstekend uit de voeten.

S. van Ruller

P. Selten, C. Adriaanse en B. Becker, *Afen toe met pa en moe... De speeltuinbeweging in Nederland 1900-1995* (Utrecht: De Tijdstroom, NUSO, 1996, 175 blz., f39,-, ISBN 90 352 1605 9).

Dit boek is tot stand gekomen in samenwerking met de Nederlandse Unie van speeltuinorganisaties, de NUSO. De — academisch geschoolde — auteurs maakten voor hun studie gebruik van literatuur en interviews. Het boek behandelt de geschiedenis van de speeltuinbeweging in Nederland. Deze beweging begint in 1902 met de oprichting van de Czaar Peter-speeltuin in Amsterdam. Het is de eerste speeltuin die wordt opgericht door bewoners van een arbeiderswijk en niet door gegoede burgerij. De buurtbewoners zetten de tuin op met het doel de kinderen van de leden vrij te laten spelen en tevens lichamelijk en moreel op te voeden. Het wordt een groot succes dankzij de inzet van vrijwilligers en steun van de gemeente. De speeltuin wordt verrijkt met een plantenkas en een bibliotheek, er worden clubs opgericht en er komt een vakantiehuisje.

Het Amsterdamse initiatief wordt in de daarop volgende jaren op tal van plaatsen gevolgd. Door de snelle bevolkingsgroei en het grote aantal werkende moeders is er veel behoefte aan kinderopvang. In 1930 zijn reeds honderd speeltuinen aangesloten bij de NUSO, rond 1994 zijn dat er zelfs 960. Er mag met recht worden gesproken van een beweging. De geschiedenis van deze beweging toont een nauwe samenhang met ontwikkelingen in de samenleving. Deze worden in het boek goed belicht. Er wordt beschreven hoe in de jaren zestig de komst van de verzorgingsstaat subsidie en overheidsbemoeienis meebrengt. Bovendien besluit de overheid dan zelf speelgelegenheden in te richten. Als in de jaren tachtig bezuinigd wordt, verandert dit en groeit de belangstelling voor de particuliere speeltuinen weer.

De auteurs willen zich echter niet beperken tot een beschrijving van de algemene ontwikkeling van de speeltuinbeweging. Daarom wordt ook een viertal casestudies geboden. Aan de hand van deze uitgebreide studies wil men een geschiedenis schetsen van de speeltuinen, de kinderen die ze bezoeken en de buurtbewoners die ze onderhouden. De casestudies zijn gericht op speeltuinen in Amsterdam, Rotterdam, Eindhoven en Hoogeveen.

Inderdaad bieden deze studies de auteurs de mogelijkheid om van de dagelijkse activiteiten in een speeltuin te verhalen. Helaas is het niet altijd mogelijk om deze studies te onderscheiden van het algemene verhaal in het boek. In het tweede hoofdstuk 'Van Oosterspeeltuin tot NUSO. De periode 1900-1945' wordt nog wel aan elk van de studies een paragraaf gewijd. In het derde hoofdstuk 'Onstuimige groei. De periode 1945-1968' en in het laatste hoofdstuk 'De betekenis van de speeltuinvereniging' echter, is de scheiding niet meer strikt gehandhaafd. Dat is te betreuren, omdat de speeltuinen zich elk zo verschillend ontwikkelen. In Amsterdam bijvoorbeeld, neemt de animo af voor de eens bloeiende Czaar Peterspeeltuin als gevolg van de vergrijzing van de wijk. In Rotterdam echter staat de speeltuin na een moeilijk begin tegenwoordig juist volop in de belangstelling.

De casestudies zijn dus niet apart te lezen maar de hoofdstukken staan wel op zichzelf. Ze zijn helder en met enthousiasme geschreven. Ieder hoofdstuk wordt afgesloten met een samenvatting. Soms maken deze herhalingen het lezen vervelend. Het laatste hoofdstuk is een samenvatting van het boek, waarin getracht wordt de betekenis van de beweging aan te geven. Er wordt beklemtoond dat speeltuinwerk de saamhorigheid in een buurt vergroot. De schrijvers eindigen met een opmerking voor de speeltuin-besturen. 'Als zij er in slagen om zich aan te passen aan de zich wijzigende wensen en interesses van kinderen en de veranderende samenstelling van de buurt, kunnen de speeltuinen nog honderd jaar mee' (168).

Ernestine Smit

M. van Damme-van Weele, J. Ressing-Wolfert, *Vrouwen in techniek. 90 Jaar Delftse vrouwelijke ingenieurs* (Delft: Deltech, 1995, 191 blz., f47,50, ISBN 90 75095 15 5).

Toen in 1959 Diny Lammens als tweede vrouw in de werktuigbouwkunde aan de TH te Delft afstudeerde, nodigde haar hoogleraar haar directe voorgangster, Stanny Swaan-Koopman, die bijna veertig jaar daarvoor de titel van werktuigbouwkundig ingenieur had behaald, voor de plechtigheid uit. Swaan-Koopman zat als lerares wiskunde echter midden in de eindexamens, en haar verzoek om een vrije dag te mogen nemen werd door de inspecteur afgewezen. Daarom schreef ze de kersverse ingenieur een brief, waarin ze enkele herinneringen aan haar eigen studieloopbaan ophaalt. Zo vertelt zij onder andere dat zij ooit bij Stork had gewerkt: '[...] d.w.z. rondgelopen want ik mocht nergens aankomen! Bovendien een grote blauwe mouwshort aan opdat ik niet met mijn rokken tussen de machines zou komen, hoewel de rokken toen nauw waren en een short fladderde'.

Het anekdotische verslag van de vele kleine huis-tuin-en-keuken krenkingen waar hoger opgeleide vrouwen aan bloot stonden zou je een topos kunnen noemen in wat als een *genre* kan worden beschouwd, de verzameling teksten 'over, voor en door' een specifieke groep academische vrouwen. Kenmerkend voor dit soort anekdotes is dat zij vaak gebaseerd zijn op eigen herinneringen die in een enquête of interview worden opgehaald, vaak op laconieke, soms hilarische toon. Voor de historicus is het een van de aantrekkelijkste aspecten van een boek als *Vrouwen in techniek* omdat je als het ware door de protagonisten zelf wordt uitgenodigd je vrolijk te maken over een historische wereld die ons vreemd is geworden. En inderdaad, vanuit het nu is het zeker vermakelijk dat Ko Mulder, die vermaardheid kreeg vanwege haar hoofdrol in de aanleg van het Amsterdamse Bos, en die later hoofd van de stedenbouwkundige afdeling van de gemeente Amsterdam werd, in 1926 een prijsvraag won op grond van de 'stoere en mannelijke geest' van haar ontwerp. (Waarbij trouwens het sterke vermoeden rijst dat de deelname anoniem was!) Hetzelfde geldt voor het feit dat de mannelijke medestudenten van Fanny van Neck, die in 1903 aan haar studie Civiele Techniek begon, in een grote boog om haar heen plaatsnamen in de collegebanken, alsof zij, volgens haar eigen woorden, een besmettelijke ziekte had. Nog leuker is trouwens de oplossing die de in 1985 (!) afgestudeerde Esther Sozcó voor deze blijkbaar hardnekkige vorm van smetvrees bedacht, namelijk te laat komen: 'Iedereen zat dus al op zijn plaats en toen ik binnenkwam keken er 250 jongens op. Ze staarden mij aan alsof ik van een andere planeet kwam! Er was nog één plaats vrij, naast een jongen die me nou juist niet had zien aankomen omdat hij omgedraaid zat te praten. Toen hij ontdekte dat ik naast hem zat, viel hij bijna van z'n stoel van verbazing. Hij begon te stotteren van ontzetting'.